

ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОРПОРАЦІЯ» У ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ ТА США

Р.Б. Прилуцький

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

В.С. Шатило

студентка ВНЗ «Національна академія управління»

Корпорація — це дотепний устрій для досягнення особистого прибутку, уникаючи особистої відповідальності.

Амброз Бірс

Постановка проблеми. У правовій науці України достатньо велика увага приділяється дослідженню корпоративних відносин, ведеться активна дискусія щодо визнання та визначення місця корпоративного права у правовій системі України, поняття та змісту корпоративних відносин тощо. Цьому є й певні об'єктивні передумови: не закріплюючи поняття корпоративного права на законодавчому рівні законодавець тим не менше використовує термін «корпоративні права», «корпоративне підприємство» у Господарському кодексі України [1] (надалі — ГК), Податковому кодексі України [2], Законі України «Про акціонерні товариства» [3] та інших нормативно-правових актах. Очевидно, що є достатні підстави сподіватись на подальший розвиток корпоративного права і, відповідно, нормативно-правову регламентацію цього процесу¹. У зв'язку з цим важливого значення набуває розробка термінологічного інструментарію корпоративного права. Одним із важливих подібних термінів, яким оперує господарське право, нині є, безумовно, термін «корпорація». Разом з тим, легально закріплене у законодавстві України поняття «корпорація» не відповідає поняттю цього терміну, що використовується у міжнародній

¹ Не торкаючись питань, пов'язаних з визначенням корпоративного права та його галузевою належністю (правовою природою), звернемо увагу на те, що законодавець у ст. 172 ГК «Законодавство про корпоративні права держави» визначив, що відносини, пов'язані з управлінням корпоративними правами держави, регулюються цим Кодексом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Кодексу. Оскільки ні у ст. 1 Цивільного кодексу України (надалі — ЦК) [4], ні в інших його статтях корпоративні відносини не згадуються, то логічним буде зробити висновок, що корпоративне право, корпоративні відносини й корпоративні права законодавець відносить до прерогативи господарського права і господарського законодавства.

практиці їй, зокрема, у правовій системі США. Ця обставина, м'яко кажучи, не сприяє практичній діяльності, особливо, що стосується зовнішньоекономічних відносин, а у певних випадках — може викликати суттєві непорозуміння стосовно вибору організаційно-правової форми суб'єкта господарювання — корпорації з іноземним капіталом. Очевидною є необхідність якнайшвидшого вирішення цього проблемного питання.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Питання, пов'язані з проблемами розвитку корпоративного права, у тому числі щодо поняття «корпорація», були у тій чи іншій мірі предметом розгляду у наукових працях В.І. Бірюкова, В.І. Борисової, О.М. Вінник, Т.В. Кашаніної, О.Р. Кібенко, В.М. Кравчука, О. Крупчана, В.В. Лаптева, О.В. Регурецької, І.В. Спасиво-Фатєєвої, М.О. Томашевської та ін. Проте дискусія триває, і на законодавчому рівні нічого не міняється. Тому актуальність подальших досліджень у цьому напрямку зберігається.

Метою даного дослідження є порівняльний аналіз визначення поняття «корпорація» у правових системах України та США, постановка проблеми їх співвідношення та надання рекомендацій щодо її розв'язання.

Основні результати дослідження. Термін «корпорація» найширшого використання дістав у США. Для законодавства Англії більш уживаним є термін «компанія» (The company). Хоча у Законі Англії від 11 березня 1985 р. «Про компанії» (Companies Act) застосовуються також терміни «корпорація» (ст. 13) і «асоціація» (ст.ст. 7, 11 та ін.) [5, с. 99–151]. Ці терміни, у розумінні вказаного закону, не означають якихось самостійних організаційно-правових форм юридичних осіб. Проте потрібно зважати на положення частини XXV Закону: «Ніяка компанія, асоціація або товариство, що полягають із більш ніж 20 членів, не можуть утворюватися з метою ведення будь-якої підприємницької діяльності, предметом якої є отримання прибутку компанією, асоціацією або товариством, або їх окремими членами, якщо тільки вони не будуть зареєстровані як компанії відповідно до даного закону або утворені на виконання деяких інших актів парламенту або на підставі патентних грамот. (2) Однак це не забороняє створення — (а) з метою ведення практики в якості солісітерів — товариства, що полягає з осіб, кожне з яких є солісітером¹; (b) з метою ведення практики як бухгалтерії — товариства, що складається з осіб, кожне з яких відповідає вимогам або підпункту (а), або підпункту (b) пункту (1) ст. 389 (кваліфікаційний рівень аудиторів компанії); (с) з метою ведення підприємницької діяльності як членів загальноновизнаної фондової біржі — товариства, що полягає з осіб, кожна з яких є членом цієї фондової біржі» [5, с. 151].

¹ Солісітор (англ. solicitor), у Великій Британії представник однієї з адвокатських професій; адвокат, що веде справи в судах графств й підготовляє матеріали для барристерів. Виконує також функції юрисконсульта. Барристер (англ. barrister, від bar — бар'єр у залі суду, за яким перебувають судді), адвокат, представник однієї з адвокатських професій у Великій Британії. На відміну від солісітора, має право виступати в усіх судових процесах, дає висновки з найбільш складних юридичних питань і т.п. [8].

Що стосується континентальної Європи (з романо-германською системою права), то термін «корпорація» у законодавстві більшості провідних країн не використовується. Натомість організації, що відповідають корпораціям за законодавством США, називаються товариствами [6]. Виходячи з цього логічним і, що важливо, практичним (з урахуванням міжнародної економічної інтеграції України) було б, щоб поняття корпорації за нашим законодавством відповідало поняттю, яке йому надається саме за законодавством США.

Слід зазначити, що серед учених немає єдиної точки зору на етимологію терміну «корпорація». Більшість учених вважають, що він походить від латинського слова *corporation*, під яким слід розуміти об'єднання, союз, товариство. На думку інших авторів, цей термін походить від латинських слів *corpus habere*, що означало права (правовий статус) юридичної особи у Стародавньому Римі [7, с. 73]. У словниках термін «корпорація» (від пізнього лат. *corporatio* — об'єднання), тлумачиться як:

- 1) об'єднання, союз, товариство.
- 2) у праві — сукупність осіб, що об'єдналися для досягнення якої-небудь мети; є юридичною особою (наприклад, у США публічні корпорації — муніципалітети й приватні — акціонерні товариства [8]).

У праві США термін «корпорація» насамперед означає окрему (юридичну) особу. Проте, це не значить, що корпорація — це будь-яка юридична особа. Як зазначає В. Бернхем, корпорації вважаються законними суб'єктами підприємницької діяльності, відокремленої від їх власників — «акціонерів», які володіють акціями основного капіталу. Корпорації є юридичними особами і можуть переслідувати або переслідуватись у судовому порядку, можуть укладати контракти, можуть мати власність. Однією з принципових характеристик корпоративної форми підприємництва є його обмежена відповідальність. Акціонери корпорації, як правило, не несуть персональної відповідальності за зобов'язаннями та боргами корпорації. Однак, це лише одна з багатьох особливостей корпорації, яка має велике значення під час її утворення¹ [9, с. 481].

Аналіз корпоративного законодавства штатів свідчить, що не всі корпорації у США є виключно підприємницькими. Так, за Конституцією штату Нью-Йорк (§ 65 розд. 2-А) корпорації штату поділяються на три основні види: публічні корпорації; корпорації, що не мають на меті одержання прибутку; корпорації, що мають мету одержання прибутку. У свою чергу, до публічних корпорацій відносять муніципальні корпорації, окружні корпорації, а також корпорації, створені в інтересах суспільства. Корпораціями, що не мають мети отримання прибутку, визнаються непідприємницькі корпорації, корпорації в області освіти, релігії, кооперативні корпорації, а також будь-які інші, що утворені не з метою отримання прибутку й не є публічними. Корпораціями, що

¹ Життєдіяльність корпорації регулюється виключно законодавством штату. Існують Типовий закон про корпоративну діяльність (Model Business Corporation Act — МВСА) і Переглянутий Типовий закон про корпоративну діяльність (Revised Model Business Act — РМВСА), проголошений Американською колегією адвокатів. Однак, на відміну від законів про товариство, МВСА та РМВСА не мають такої широкої дії [9, с. 481].

мають на меті одержання прибутку, уважаються підприємницькі, банківські, залізничні й транспортні корпорації. Правове становище корпорацій, що діють без мети одержання прибутку, регулюється спеціальними законами, основним з яких є Закон про непідприємницькі корпорації, який набрав чинності з 1 вересня 1970 р. Закон про підприємницькі корпорації штату Нью-Йорк уведено в дію з 1 вересня 1963 р. [5, с. 152–153].

Відповідно до п. (b) § 101 Загального закону про корпорації (General corporation law) штату Делавер корпорація може бути заснована або організована, згідно з положеннями даного розділу, для ведення або заохочення будь-якої законної діяльності або цілей, якщо тільки інше не встановлене конституцією або іншим законом штату.

У Вільному словнику (TheFreeDictionary) при визначенні корпорації наголошується на дві її особливості: 1) корпорація — це зареєстрована відповідним штатом організація, що діє як штучна особа (an artificial person); 2) відповідальність корпорації за шкоду чи борги обмежена її активами, а її акціонери й директори (офіцери) захищені від персональних вимог, якщо вони не займаються шахрайством [10].

Виходячи із сказаного, можна зробити висновок, що корпорація у США — це організація, створена двома або більше особами з метою здійснення господарської діяльності, зареєстрована у встановленому порядку, наділена законом правом діяти як окрема (юридична) особа, відокремлена від своїх учасників, має право випускати акції та інші цінні папери й існувати на протязі невизначеного проміжку часу, акціонери якої не несуть відповідальності за її боргами.

Інше поняття корпорації закріплено у ГК, відповідно до ч. 3 ст. 120 якого корпорація — це договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

До спільних ознак можна віднести принаймні дві:

1) корпорація у США й корпорація — об'єднання в Україні є юридичними особами;

2) вони засновуються двома і більше суб'єктами.

Різниця полягає у наступному:

1) корпорація (у США) створюється не тільки підприємствами, а й фізичними особами, корпорація (українська) — виключно за рахунок об'єднання підприємств;

2) мета створення корпорації — здійснення нею господарської діяльності, у тому числі підприємницької з метою отримання прибутку, метою української корпорації є об'єднання виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств-учасників з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації (ч. 3 ст. 120 ГК);

3) учасники корпорації передають їй гроші та майно у власність, відокремлені від них, формуючи статутний фонд, учасники об'єднання підпри-

емств можуть вносити на умовах і в порядку, передбачених його установчими документами, майнові внески (вступні, членські, цільові тощо). Майно при цьому передається об'єднанню його учасниками у господарське відання або в оперативне управління (ст. 123 ГК);

4) між учасниками корпорації виникають корпоративні відносини, засновані на їхніх корпоративних правах, між учасниками об'єднання виникають організаційно-господарські відносини;

5) учасники корпорації не відповідають за її зобов'язаннями, а несуть ризик втрати своїх внесків (акцій); підприємства-учасники корпорації – об'єднання не відповідають за зобов'язаннями об'єднання, якщо інше не передбачено установчим договором або статутом об'єднання (ч. 4 ст. 123 ГК);

6) корпорація має право випускати акції з метою формування статутного фонду чи його збільшення, корпорація – об'єднання – ні.

Проте більша загадка полягає у тому, чому наведене у ст. 120 ГК поняття корпорації не є узгодженим з поняттями корпоративного підприємства й корпоративних прав, закріплених у цьому ж кодексі. Так відповідно до ч. 5 ст. 63 ГК корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління правами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства.

Таке визначення корпоративного підприємства є, безперечно, значно ближчим до визначення корпорації, прийнятого у США, ніж до корпорації – об'єднання підприємств за законодавством України.

Згідно з ч. 1 ст. 167 ГК корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Таке ж значення закладено у поняття корпоративних прав у п. 8 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства»: «корпоративні права – сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами».

Ці положення також однозначно свідчать про те, що такі корпоративні права не можуть виникати у підприємств – учасників корпорації, створеної відповідно до ст. 120 ГК. Така неузгодженість між поняттям «корпорація» та поняттям корпоративного підприємства й корпоративних прав, з одного боку, свідчить про серйозні недоліки технічного характеру, пов'язані, як видається, з невизначеністю законодавця щодо перспективи розвитку корпоративного права і, можливо, слабким теоретичним і практичним дослідженням цих

питань на час прийняття ГК. У будь-якому разі, це не сприяє забезпеченню авторитетності ГК.

Разом з тим, як уже зазначалось, дана обставина може створювати проблеми у зовнішньоекономічних відносинах. І такі випадки у відносинах між українськими й американськими і канадськими компаніями, за нашою особистою інформацією, насправді дійсно виникали.

Висновки. Проведений порівняльний аналіз правових систем України і США свідчить про те, що термін «корпорація» має в них різне значення. При цьому поняття корпорації за українським законодавством не узгоджено з поняттями корпоративного підприємства та корпоративних прав, які є близькими до поняття корпорації у США і загальновизнаного міжнародного його значення. Це вимагає внесення змін до ГК за рахунок вилучення норми про корпорацію із ст. 120 і доповнення його визначенням корпорації, близьким до його розуміння у США чи принаймні у звичному міжнародному значенні.

СПИСОК ВИКОСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV (із змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 18–22. — Ст. 144.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI (із змінами). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI (із змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2008. — № 50-51. — Ст. 384.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (із змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 40-44. — Ст. 356.
5. Гражданское, торговое и семейное право капиталистических стран: Сборник нормативных актов: законодательство о компаниях, монополиях и конкуренции. Учеб. пособие / Под ред. В. К. Пучинского, М. И. Кулагина. — М. : Изд-во УДН, 1987. — 260 с.
6. Див., напр.: Про торгіві товариства: Закон Франції від 24 липня 1966 р. № 66–537; Про акціонерні товариства: Закони Німеччини (Aktiengesetz — (BGBl. I S. 1089) від 6 вересня 1965 р., «Про товариство з обмеженою відповідальністю» від 20 квітня 1892 р. (GmbH-Gesetz — Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (RGBl. I S. 477), а також Торговельне уложення від 10 травня 1897 р. (Handelsgesetzbuch — RGBl. I S. 219).
7. *Крупчан О.* Публічні і приватні засади в корпоративному праві України: правові питання / О. Крупчан [Текст] // Вісник Академії правових наук України. — 2004. — № 2 (37). — С. 71–79.
8. Див., напр.: Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия 2007 [Электронный ресурс]. Современная универсальная российская энциклопедия. — К. : компания «Фабрика Игр», 2007. — 1 електрон. опт. диск (WINDOWS DVD-ROM); 12 см.
9. *Бернхем В.* Вступ до права та правової системи США [Текст] / В. Бернхем. — К. : Україна, 1999. — 554 с.
10. TheFreeDictionary. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/corporation>

Прилуцький Р.Б., Шатіло В.С. Про визначення поняття «корпорація» у правових системах України та США

У статті проведено порівняльний аналіз поняття «корпорація» за законодавством України і США, продемонстровано суттєву різницю у визначенні цього поняття, запропоновано рекомендації стосовно розв'язання вказаної проблеми.

Ключові слова: корпорація, корпоративне підприємство, корпоративні права, об'єднання підприємств, Господарський кодекс, законодавство.

Прилуцький Р.Б., Шатіло В.С. Об определении понятия «корпорация» в правовых системах Украины и США

В статье проведен сравнительный анализ понятия «корпорация» за законодательством Украины и США, продемонстрировано существенное различие в определении этого понятия, предложены рекомендации относительно решения указанной проблемы.

Ключевые слова: корпорация, корпоративное предприятие, корпоративные права, объединение предприятий, Хозяйственный кодекс, законодательство.

Prylutskyi R.B., Shatilo V.S. On the definition of 'corporation' in the legal systems of Ukraine and the U.S.

The article provides a comparative analysis of the 'corporation' concept under the laws of Ukraine and the United States, an essential difference in the definition of the above notion has been demonstrated, recommendations to resolve the problem are offered.

Keywords: corporation, corporate enterprise, corporate rights, business associations, Commercial Code, legislation.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2012.